

**PRAŽSKÝ SBORNÍK
HISTORICKÝ**

**THE PRAGUE HISTORICAL
REVIEW**

XLVIII

Archiv hlavního města Prahy
Praha 2020

Šéfredaktorka: doc. PhDr. Olga Fejtová, Ph.D.

Výkonní redaktoři:

PhDr. Marek Ďurčanský, Ph.D. – Nina Lohmann, M.A., Ph.D.

Redakční rada:

PhDr. Zdeněk Dragoun, doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.,
doc. PhDr. Olga Fejtová, Ph.D., Mgr. Hana Gutová Vobrátilková, Ph.D.,
doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc., Mgr. Petr Jíša (předseda),
doc. PhDr. Václav Ledvinka, CSc., Dr. Robert Luft,
prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc.,
prof. PhDr. Lubomír Slavíček, CSc., PhDr. Martin Svatoš, CSc.,
prof. Dr. Janusz Tandecki, Prof. Dr. Karl Vocelka

Tento svazek lektorovali:

doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc., doc. PhDr. Olga Fejtová, Ph.D.,
Mgr. Hana Gutová Vobrátilková, Ph.D., doc. Mgr. Ota Halama, Th.D.,
prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc., doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.,
Mgr. Dalibor Janiš, Ph.D., PhDr. Martin Krummholz, Ph.D.,
doc. PhDr. Václav Ledvinka, CSc., prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc.,
Mgr. Jana Ratajová, Ph.D., doc. JUDr. Marek Starý, Ph.D.

© Archiv hlavního města Prahy, 2020

ISSN 0555-0238

ISBN 978-80-86852-91-1

*Pražský sborník historický je zařazen na European Reference Index
for the Humanities and the Social Sciences (ERIH PLUS)*

OBSAH

Studia et commentationes

- Petr Kreuz**, Vývoj pražského městského práva do vydání
městského zákoníku z roku 1579 15
- Marie Buňatová**, Nevěrný cukrář Jakub Manze.
Studie k přistěhovalectví a každodennosti
na Starém Městě pražském na přelomu 16. a 17. století 59
- Pavλίna Gottsteinová**, Malá Strana a Hradčany ve světle
vizitačního protokolu tereziánského katastru z roku 1726 103

Materialia

- Olga Fejtová – Jaroslava Mendelová**, „Byli rebely,
a proto zasloužili trestu.“ Měšťané a staroměstská
exekuce v roce 1621 175
- Olga Fejtová**, „Můj ortel zní, že mám z rathouzu býti oběšen...“
Kutnaurové ze Sonnenštejna – životní osudy staroměstské
bratrské měšťanské rodiny v neklidné době
konfesijních zvrátů 237
- Kamil Boldan**, Knihvazačská dílna staroměstského Mistra
se supralibros Vyšehradské kapituly CW 275
- Kristýna Kalousková**, Millesimovský palác č. p. 597
na Starém Městě pražském. Dějiny a stavebně-historický
vývoj památkově chráněného objektu 327

Ex Archivo Metropolis Pragae

- Václav Ledvinka**, In memoriam Miroslava Moutvice 387
- Jana Konvičná**, In memoriam PhDr. Jiřího Hlocha 391

Recensiones librorum

Pragensia

Praha renesanční, barokní a univerzitní (<i>Jiří Pešek</i>)	397
Sedm svazků Uměleckých památek Prahy – příručka i syntéza (<i>Jiří Pešek</i>)	405
Imago, imagines. Výtvarné dílo a proměny jeho funkcí v českých zemích od 10. do první třetiny 16. století I–II, (edd.) Kateřina Kubínová – Klára Benešová (<i>Tomáš Sekyrka</i>)	411
Josef Hájek a kolektiv, Cihly v historické architektuře Prahy. O výrobě a využití zdicích cihel. Seznam pražských cihelen (<i>Pavel Kodera</i>)	419
Jaroslav Jásek – Hana Vobrátilková – Zuzana Drnková Vašáková, Vodné a stočné v Praze. Cena vody pitné, užitkové a odpadní (<i>Jiří Pešek</i>)	424
Petr Čornej, Husitství a husité (<i>Václav Ledvinka</i>)	427
Mateusz Goliński, Dzieje miast praskich do początku XV wieku (<i>Martin Nodl</i>)	437
Jiří Smrž, Cechy v pražských městech od prvních zpráv ve 13. století až do jejich zrušení v roce 1860 (<i>Radka Heisslerová</i>)	441
Martina Maříková, Finance v životě pražské metropolitní kapituly. Hmotné zabezpečení kanovníků optikou účetních rejstříků z let 1358–1418 (<i>Martin Nodl</i>)	446
Jaromír Žegklitz – Miroslava Šmolíková, Pro kamna ke Špačkovi. Kachle a kamnářství v renesanční Praze; Jaromír Žegklitz, Kachle z dílny hrncíře Adama Špačka (1531–1572) na Novém Městě pražském (<i>Jiří Smrž</i>)	449
Marie Buňatová, Hedvábí, sklo a koření. Obchod mezi Prahou a Itálií (1500–1620) (<i>Tomáš Sterneck</i>)	455
Barbara Krafft, Barbara Krafft nata Steiner 1764–1825. Porträtistin der Mozartzeit, (Bearb.) Regina Kaltenbrunner (<i>Lucie Rychnová</i>)	462

Miroslava Přikrylová, Fotografický ateliér H. Eckert v Praze. Obrazový katalog fotografií uložených v Archivu hl. m. Prahy. Rekonstrukce fotografické produkce ateliéru na základě nově objevených pramenů (<i>Jan Mlčoch</i>)	466
Thomas Olechowski, Hans Kelsen. Biographie eines Rechtswissenschaftlers (<i>Petr Kreuz</i>)	469
Jakub Šlouf – Daniela Němečková a kol., Mimořádný lidový soud v Praze (1945–1948). Retribuce jako služební úkol na hraně možností i profesní cti zaměstnanců justice (<i>Jan Ryba</i>)	475

Urbana

Od veduty k fotografii. Inscenování města v jeho historii, (edd.) Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Martina Maříková – Jiří Pešek (<i>Zdeněk Hojda</i>)	481
Dějiny Brna 6. Předměstské obce, (red.) Lukáš Fasora – Václav Štěpánek (<i>Marek Ďurčanský</i>)	493
Die Konsumentenstadt – Konsumenten in der Stadt des Mittelalters, (Hrsg.) Stephan Selzer (<i>Martin Nodl</i>)	500
Violence and Justice in Bologna, 1250–1700, (ed.) Sarah Rubin Blanshei (<i>Petr Kreuz</i>)	503
Thomas Ertl, Wien 1448. Steuerwesen und Wohnverhältnisse in einer spätmittelalterlichen Stadt (<i>Martin Nodl</i>)	511
Daniela Kah, Die wahrhaft königliche Stadt. Das Reich in den Reichsstädten Augsburg, Nürnberg und Lübeck im Späten Mittelalter (<i>Martin Nodl</i>)	514
Die materielle Kultur der Stadt in Spätmittelalter und Früher Neuzeit, (Hrsg.) Sabine von Heusinger – Susanne Wittekind (<i>Martin Nodl</i>)	516
Piotr Łozowski, Kredyt i dom. Rynki obrotu pieniężnego i nieruchomości w Warszawie okresu XV i początków XVI wieku (<i>Martin Nodl</i>)	520
Krzysztof Mrozowski, Przestrzeń i obywatele Starej Warszawy od schyłku XV wieku do 1569 roku (<i>Martin Nodl</i>)	524

Die frühneuzeitliche Stadt als Knotenpunkt der Kommunikation, (Hrsg.) Martin Holý – Michaela Hrubá – Tomáš Sterneck (<i>Ivana Ebelová</i>)	528
Ferdinand Opll – Heike Krause – Christoph Sonnlechner, Wien als Festungsstadt im 16. Jahrhundert. Zum kartografischen Werk der Mailänder Familie Angielini (<i>Jiří Pešek</i>)	532
Ulinka Rublack, Der Astronom und die Hexe. Johannes Kepler und seine Zeit (<i>Petr Kreuz</i>)	538
Markéta Tymonová, Obchod Moravy, Slezska a Uher na krakovském trhu v roce 1618 (<i>Tomáš Sterneck</i>)	543
Josef Bongartz, Gericht und Verfahren in der Stadt und im Hochstift Würzburg. Die fürstliche Kanzlei als Zentrum der (Apellations-)Gerichtsbarkeit bis 1618 (<i>Petr Kreuz</i>)	547
Alexander Zirr, Die Schweden in Leipzig. Die Besetzung der Stadt im Dreißigjährigen Krieg (1642–1650) (<i>Marek Ďurčanský</i>)	553
Plague between Prague and Vienna. Medicine and Infectious Diseases in Early Modern Central Europe, (edd.) Karel Černý – Sonia Horn (<i>Andreas Weigl</i>)	560
Magdalena Kowalska-Cichy, Magia i procesy o czary w staropolskim Lublinie (<i>Petr Kreuz</i>)	562
Stanislava Musilová, Žena za katrem. V síti trestněprávních a kriminalizačních mechanismů druhé poloviny dlouhého 19. století (<i>Petr Kreuz</i>)	565
Michal Horáček, Benešov technický a industriální (<i>Marek Ďurčanský</i>)	573
Přehlížené drobné zapomenuté industriální stopy v krajině a sídlech, (ed.) Benjamin Fragner (<i>Marek Ďurčanský</i>)	578
Michał Wiszniewski, Wokół Plant (<i>Marek Ďurčanský</i>)	582
Agnes Meisinger, 150 Jahre Eiszeit. Die große Geschichte des Wiener Eislauf-Vereins (<i>Nina Lohmann</i>)	586

Boris Meňšagin, Vospominanija. Pisma. Dokumenty, (red. a ed.) Pavel M. Poljan a kolektiv (<i>Petr Kreuz</i>)	592
Siegfried Mattl – Gottfried Pirhofer – Franz J. Gangelmayer, Wien in der nationalsozialistischen Ordnung des Raums. Lücken in der Wien-Erzählung (<i>Nina Lohmann</i>)	602
Seznam vyobrazení	609
Seznam autorů	613
Contents	615
Inhalt	621

VÝVOJ PRAŽSKÉHO MĚSTSKÉHO PRÁVA DO VYDÁNÍ MĚSTSKÉHO ZÁKONÍKU Z ROKU 1579

Petr Kreuz

Studie je věnována vývoji pražského práva, přesněji řečeno práva Starého Města pražského od jeho středověkých počátků do vydání kodifikace městského práva Českého království z roku 1579 (tzv. Koldínova zákoníku). Kodifikace byla kompilačním dílem, nicméně rozhodující podíl na jejím sestavení a konečné redakci měl tehdejší kancléř Starého Města pražského Mistr Pavel Kristián z Koldína (1530–1589), jehož lze právem označit za jejího „architekta“. Čtyřmi hlavními východisky Koldínovy kompilace bylo: 1) právo Starého Města, resp. právo užívané ve staroměstské právní oblasti; 2) brněnské městské právo a brněnsko-jihlavské právo; 3) římské právo 4) zemské právo Českého království. Studie se podrobněji zabývá prvními dvěma z výše uvedených východisek.

Pražským, resp. staroměstským právem, které se odrazilo v kodifikaci z roku 1579, bylo v první řadě statutární právo Starého Města ze 14. a počátku 15. století, mj. i rozsáhlejší radní statuta (*statuta consilii*) z doby kolem roku 1380, která byla doplněna na počátku 15. století a později označována též jako *práva konšelská*. Součástí vývoje městského práva na Starém Městě byla též tzv. právní kniha staroměstská (*Jura maioris civitatis Pragensis*) z počátku 40. let 14. století, která však ovlivnila Koldínův zákoník zřejmě jen nepřímo. Pozoruhodnou a svébytnou staroměstskou právní sbírkou byla česky psaná tzv. Soběslavská práva, pocházející s největší pravděpodobností z konce 30. let 15. století. Z nich bylo do kodifikace z roku 1579 přejato téměř doslovně 12 míst, další více než dvě desítky textových pasáží vykazují obsahovou, popř. i částečnou formulační shodu. Na Starém Městě ani jinde v Praze nebylo nikdy užíváno norimberské právo. Taktéž nebyla součástí pražského městského práva (ať už práva Starého Města, či Malé Strany/Menšího Města) tzv. Otakarova práva. Novější výzkum prokázal, že tento soukromý německy psaný soupis

městského práva, čítající 88 článků, vznikl na sklonku 13. století a byl zřejmě dílem vzdělaného městského notáře či hodnostáře působícího v oblasti brněnsko-jihlavského práva (tj. na jižní Moravě či na přilehlém území Čech).

Hlavním východiskem brněnského a brněnsko-jihlavského městského práva, které bylo během 15. století recipováno a postupně i užíváno v soudní praxi na Starém Městě, byla Brněnská právní kniha písaře Jana z druhé poloviny 50. let 14. století. Ta byla na Starém Městě přebírána především prostřednictvím svého zkráceného znění, nazývaného *Cursus sententiarum civilium*, který vznikl počátkem 15. století, pravděpodobně v Jihlavě. Klíčovou roli v recepci brněnského a brněnsko-jihlavského práva sehrál nicméně soubor článků brněnského a jihlavského práva, který vznikl kolem roku 1410 v Jihlavě, a to připojením 280 článků jihlavského práva ke zkrácené variantě *Cursu sententiarum civilium*. Tento jihlavský soubor byl zachycen v kutnohorském právním kodexu (cca 1410) a v roce 1468 jej přeložil kutnohorský městský písař Vít Tasovský z Lipoltic do češtiny. Překlad se stal předlohou řady pozdějších opisů a redakcí z konce 15. a z první třetiny 16. století, které Tasovského původní text zčásti přejímaly, zčásti modernizovaly a mírně retušovaly. Dvě pozdější redakce Tasovského překladu byly předlohou právní knihy Brikcího Kouřimského z Licska, vydané tiskem roku 1536. Ačkoli Brikcího dílo nebylo závaznou kodifikací, bylo hojně používáno ve staroměstské soudní praxi přinejmenším od 40. do 60. let 16. století.

Práva městská z roku 1579 nepochybně kodifikovala především tehdy v praxi užívané právo staroměstské právní oblasti. Tímto „staroměstským právem“ bylo však v době vzniku zmíněné kodifikace jen z poměrně malé části právo, které vzniklo přímo na Starém Městě. Nejvýznamnější složku „staroměstského práva“, kterou kodifikoval Koldínův zákoník, představovalo recipované brněnské a brněnsko-jihlavské právo, které na Starém Městě i v městech staroměstské právní oblasti v průběhu 15. století postupně zdomácnělo a v polovině 16. století už bylo považováno za domácí, staroměstské právo. Šlo o právo jihoněmeckého původu, nikoli však o právo švábské, či dokonce norimberské, nýbrž o vyspělé právo brněnské a brněnsko-jihlavské, které se dotvořilo již ve druhé polovině 14. a na počátku 15. století.

NEVĚRNÝ CUKRÁŘ JAKUB MANZE STUDIE K PŘÍSTĚHOVALECTVÍ A KAŽDODENNOSTI NA STARÉM MĚSTĚ PRAŽSKÉM NA PŘELOMU 16. A 17. STOLETÍ

Marie Buňatová

Studie na základě rozboru rozsáhlého soudního sporu mezi francouzským cukrářem Jakubem Manze a jeho manželkou, cukrářkou Kateřinou Manzovou, rozenou Meyšnarovou, analyzuje proces přistěhovalectví do pražské metropole a přináší vhled do každodennosti jejích obyvatel na přelomu 16. a 17. století. Podstatou procesu byla žaloba Kateřiny Manzové, podle níž se měl její manžel při svém několikaletém pobytu v cizině dopustit dlouhodobé nevěry nebo přímo bigamie. K ní mělo dojít v době, kdy se jako doprovod císařského rady Ernfrieda Minkvice z Minckvicburku účastnil v letech 1594–1595 jeho diplomatické cesty do severního Německa, Polska a Ruska. Někdy v průběhu těchto let se Manze usadil v Polsku, kde začal nejprve v Krakově a pak ve Varšavě podnikat, a podle několika svědectví si tu též našel jinou ženu, Annu de la Fontana. Podle názoru některých lidí s ní nejen zplodil jedno či dvě děti, ale dokonce uzavřel sňatek. Poté, co vyšla celá věc v Praze ve známost a Jakub se sem vrátil, podala na něj Kateřina žalobu. Následně začal mezi manželi u staroměstského soudu dlouhý proces, v němž o jejich soukromí i cukrářském podnikání vypovídaly přes čtyři desítky svědkyň a svědků. V jeho průběhu vyšlo najevo, že také Kateřina si našla nového partnera, Jiříka Valgridia, který se později stal jejím novým manželem. I když tak přesný rozsudek soudu není znám, je možné usuzovat, že manželství Manzových bylo rozvedeno či anulováno. Studie rekonstruuje nejen zákruty tohoto manželství a každodennost luxusního cukrářského řemesla, ale současně přibližuje sousedské vztahy měšťanek, měšťanů a dalších obyvatel metropole, z nichž řada, stejně jako oba manželé, tu patřili k první generaci přistěhovalců.

Praha byla v poslední třetině 16. století cílem stovek přistěhovalců z vnitrozemí i různých zemí Evropy. Nové vazby mezi obyvateli

tu vznikaly na principu sousedství, posilovala je společná víra a příslušnost ke kostelu, ale také profesní zájmy. Řadu z nich do císařské metropole přilákaly ekonomické příležitosti. To je patrné i na životním příběhu cukrářky Kateřiny, pražské podnikatelky, vyšlé z chudých poměrů, jež tu navzdory dramatickým peripetiím života dosáhla významné majetkové pozice. Mnozí přistěhovalci udržovali i v pozdějších letech kontakty ve své původní domovině a o dění a novinky z těchto zemí neztráceli zájem. To je patrné i ze svědeckých výpovědí, jež dokládají, jak rychle se informace a s nimi také polopravdy a fámy z Polska do Prahy šířily. Mezi obyvateli Prahy se postupně vytvářelo také jemné předivo vzájemných vztahů a vazeb k tomuto místu. Dokládají to takové situace, kdy např. posel Karel Zeman z Nového Města pražského vnímal francouzského cukráře Jakuba Manze jako svého krajana na základě faktu, že oba bydleli v Praze. Někteří přistěhovalci se tak patrně začali postupně identifikovat s tím, že jsou Pražany, respektive staroměstskými měšťany či obyvateli Prahy. To jsou velmi jemné a v pramenech spíše vzácně zachytitelné souvislosti, které mohou hodně napovědět o tom, jak sami sebe zdejší obyvatelé vnímali a jak se vytvářela a formovala společnost raně novověké Prahy.

MALÁ STRANA A HRADČANY VE SVĚTLE VIZITAČNÍHO PROTOKOLU TEREZIÁNSKÉ- HO KATASTRU Z ROKU 1726

Pavčina Gottsteinová

V předloženém příspěvku věnovanému malostranské a hradčanské domovní zástavbě v raném novověku jsou podrobně analyzovány některé údaje vizitačních protokolů tereziánského katastru z roku 1726. Význam tohoto pramene spočívá v obsahu velkého množství jednotně sestavených informací, které detailně popisují všechny berněschopné domy v Praze ve 20. letech 18. století. Oproti konečnému elaborátu tereziánského katastru jsou vizitační protokoly podrobnější, protože shrnují veškeré údaje ovlivňující hodnotu berního koeficientu každého domu. I když byl důvod sepsání tabel čistě fiskální, jejich studium přináší mnohostranné badatelské využití nejen z pohledu daňového zatížení domů v raném novověku.

Příspěvek přináší analýzu několika vybraných kategorií údajů pro pražská města ležící na levém břehu Vltavy – Malou Stranu a Hradčany. Počtem domů byla tato města nepoměrně menší než jejich pravobřežní protějšky. Po správní stránce byla i ve sledovaných 20. letech 18. století nejednotná díky existenci zvláštních místních (postranních) práv. Vizitační protokoly pro tato postranní práva nebyly dosud předmětem edičního zpracování, a proto se tento příspěvek soustřeďuje hlavně na charakteristiku domů správně podléhající malostranské či hradčanské radnici. V několika případech je jako srovnávací pramen využít první český katastr z roku 1654 (berní rula), díky čemuž je možné určit, jak se proměnil počet a skladba domů v období raného baroka.

V případě Malé Strany i Hradčan je v příspěvku nejdříve nastíněn vývoj počtu domů v období mezi zmíněnou berní rulou (1654) a vizitací uskutečněnou v roce 1726. Výzkum v obou městech prokázal nárůst počtu domů o 6–12 %. Na Malé Straně byly nové objekty vystavěny zejména v nově vytyčené Míšeňské ulici, dále byla zástavba zahuštěna v oblasti Újezdu a došlo také ke správnému přiřazení

domů dříve stojících na právu Strahovského kláštera. Na Hradčanech vyrostl větší počet nových domků v blízkosti hradeb – na Novém Světě a u Strahovské brány. Zároveň došlo ve sledovaných letech 1654–1726 k nezanedbatelnému úbytku domů v důsledku jejich spojení s jinými domy či úplného zbourání.

Dalším tématem příspěvku je rozdělení domů podle berních kategorií, tedy nejen na domy rustikální a dominikální, ale podrobněji na měšťanské, deskové, šosovní, obecní, církevní a jiné. Opětovným porovnáním údajů berní ruly a vizitace z roku 1726 lze dojít k závěru, že na Malé Straně i Hradčanech vzrostl počet měšťanských domů, tj. takových, ze kterých byly odváděny zemské berně dle stanovených berních koeficientů a zároveň podléhaly městským poplatkům. Ve všech pražských městech lze mezi lety 1654–1726 sledovat výrazný pokles částečně daňově zvýhodněných šosovních domů. Nejčastěji nobilitou zapisované domy do desek zemských nepatřily podle první verze tereziánského katastru mezi zdaněné objekty (vizitační komise je v letech 1725–1726 nepopisovala) a ani finančně nepřispívaly na správu města. Zatímco na Malé Straně počet deskových domů oproti předchozímu období poklesl, na Hradčanech narostl o 12 domů. Kvůli vysoké koncentraci deskových domů nemáme z let 1725–1726 informace o celé třetině hradčanských domů.

Mezi majiteli malostranských a hradčanských domů se objevují osoby nebo subjekty, které lze zjednodušeně rozdělit na městskou vrstvu, šlechtu, obec, církev a jiné. Největší podíl domů (na Malé Straně 72 %, na Hradčanech 56 %) vlastnila široká skupina řemeslníků, živnostníků či úředníků. Řadě z nich plynuly příjmy nejen ze zastávané profese, ale také z vedlejší výdělečné činnosti jako byl provoz hospody nebo poskytování podnájmu. Zhruba pětinu malostranských a čtvrtinu hradčanských nemovitostí vlastnila šlechta, přitom nešlo jen od daní osvobozené domy, ale i běžné měšťanské domy. Ve vlastnictví obcí a církve se v obou zmíněných městech nacházelo 2,7–10 % domů.

Pramen přináší také informace o cenách pražských nemovitostí ve 20. letech 18. století, avšak pouze pro rustikální objekty. Ceny měšťanských a šosovních domů na Malé Straně dosahovaly v rámci Prahy nejvyšších hodnot (průměrně 3 073 zl. za dům při zohlednění postranních práv). Velmi podobná situace panovala i na Starém

Měště (2 984 zl.), zatímco ceny domů na Hradčanech byly ve sledovaném období výrazně nižší (průměrně 1 843 zl.).

Vnější podobu domů přibližují vizitační tabule tereziánského katastru pouze na základě aktuálního stavu (dobrý, střední, špatný) a hlavního stavebního materiálu. Domy na Malé Straně i na Hradčanech se v roce 1726 nacházely ve více než polovině případů v dobrém stavu. Konkrétně Malou Stranu tvořilo 68 % a Hradčany 54 % domů v dobrém stavu. V rámci pražských měst lze opět sledovat nápadnou podobnost mezi Malou Stranou a Starým Městem. Naopak na Novém Městě nedosáhl podíl domů v dobré kondici ani 41 %. Malostranské i hradčanské domy byly ve 20. letech 18. století v dřtivé většině případů vystavěny z kamene.

Velikost pražských domů lze posoudit na základě informací o počtu podlaží. Malostranské domy byly ve sledovaném roce 1726 v rámci celé Prahy nejvyšší (průměrně měly 3,0 nadzemních podlaží). Hradčanské a staroměstské objekty dosahovaly 2,8 nadzemních podlaží, zatímco novoměstské pouze 2,1. Velikost domů byla v rámci jednotlivých měst proměnlivá, nicméně platilo, že v hustší zástavbě v centru města stály domy vyšší než v jeho periferiích.

Další téma, kterým se příspěvek zabývá, je fenomén nájemnictví v pražských domech. Studium vizitačních tabel tereziánského katastru bylo zjištěno, že zhruba dvě třetiny malostranských a polovina hradčanských majitelů pronajímala alespoň část svých domů. Přesný počet nájemníků nelze zjistit, neboť berní pramen evidoval pouze přednosta domácnosti a všechny výdělečně činné osoby. Nejvyšší částku za nájem platili Staroměstští (průměrně 31 zl. za jednu nájemní jednotku) a Malostranští (26 zl.). Naopak na Novém Městě a Hradčanech byly průměrné ceny až o polovinu nižší.

Posledním zvoleným tématem této studie je příprava a konzumace piva. Na Malé Straně ani na Hradčanech se v roce 1726 nenacházel jediný pivovar náležející k rustikálnímu katastru. Na Malé Straně lze sledovat produkci piva v jedenácti nákladnických domech, ve kterých se ve 20. letech 18. století založilo průměrně 33 várek piva za rok. Na Hradčanech se pivo připravovalo pouze v klášterním pivovaru na Strahově (patřil k dominikálnímu katastru). Zhruba v každém třetím malostranském i hradčanském domě se v tomto období nacházela hospoda.

Příspěvek ilustruje mnohostranné badatelské využití mimořádně obsáhlého pramene. Zcela mimo pozornost tohoto příspěvku stojí údaje o vnitřním členění domů (popis jednotlivých místností), dluhy váznoucí na nemovitostech, počet a rozloha zahrad, četnost dvorů a zdrojů vody (studny a pumpy) atd. Další studium pramene je možné díky edičnímu zpracování vizitačních protokolů pro Malou Stranu a Hradčany vyjma postranních práv. Edice pramene je zatím dostupná v archivu autorky ve formě databáze Microsoft Access.

„BYLI REBELY, A PROTO ZASLOUŽILI TRESTU“ MĚŠŤANÉ A STAROMĚŠŤSKÁ EXEKUCE V ROCE 1621

Olga Fejtová – Jaroslava Mendelová

Staroměstská exekuce, jejíž 400. výročí si připomínáme, postihla mezi 27 exponenty stavovského povstání početnou skupinu měšťanů, především z měst pražských, jejichž význam a role v povstaleckých strukturách byly historiografií od počátku zpochybňovány. Dle jejich závěrů se část těchto měšťanů měla mezi potrestanými ocitnout spíše „do počtu“, pro zvýšení účinku poprav y s ohledem na skutečnost, že k taktice vídeňského dvora při koncipování formy trestů patřilo nejen zabezpečit fyzickou likvidaci exponentů stavovského opozičního tábora a dalších významných účastníků povstání, ale také zajistit propagandistické působení exekuce, které mělo manifestovat pevné postavení habsburského dvora směrem k obyvatelům země, ale i do zahraničí.

Příspěvek v kontextu vývoje městské správy a městské stavovské politiky v době předbělohorské i aktivit direktorů za městský stav a pražských radnic během povstání dokumentuje podíl odsouzených měšťanů na stavovském povstání i strategii jejich potrestání ze strany zeměpanské správy. Dokládá, že v těchto souvislostech nelze nahlížet na měšťany popravené při staroměstské exekuci jako na do značné míry náhodné oběti. Jejich výběr ukazuje na konkrétní strategii zaměřenou nejen na tresty pro formální představitele městského stavu, podobně jako v případech vyšších stavů, ale také na potrestání měšťanských exponentů dvou konfesí nejaktivnějších ve vedení povstání (luteráni a Jednota bratrská) a nakonec na exemplární tresty pro představitele toho z pražských královských měst, které za povstání vystupovalo nejradikálněji, tj. Nového Města pražského.

Seznamy osob, které měly být souzeny, byly koncipovány ve Vídni, ale rozsudky a definitivní výběr odsouzených byl výsledkem činnosti pražské exekuční komise, jejíž rozhodnutí panovník pouze

korigoval. Nelze proto vyloučit, že se do výsledného seznamu odsouzených k hrdelním trestům mohly promítnout zvláště i různé osobní kontroverze a animozity. Na druhou stranu i osudy souzených a odsouzených měšťanů mohly příznivě ovlivnit konfesijně výhodné příbuzenské a přátelské vazby, kterými disponovali stejně jako příslušníci vyšších stavů.

Připojené biogramy jednotlivých popravených měšťanů ilustrují, že se jednalo o aktivní účastníky povstání a nikoliv náhodné oběti odstrašujícího „theatra“. Sloužili mu v povstalecké vládě, v diplomatických službách, prosazovali v jeho příznivé atmosféře zájmy měst, městského stavu i svých konfesí. S ohledem na počty potrestaných hrdelními tresty za účast na stavovském povstání zaplatili měšťané mnohem více než zástupci vyšších stavů. Také panovnické milosti, které promíjely tresty smrti, směřovaly do jejich řad v mnohem menší míře. Ale všichni popravení měšťané „byli rebely“ a byli potrestáni zeměpanskou správou cíleně a koncepčně, nikoliv jen proto, aby se dostatečně navýšil počet odsouzených.

**„MŮJ ORTEL ZNÍ, ŽE MÁM Z RATHOUZU
BÝTI OBĚŠEN...“
KUTNAUROVÉ ZE SONNENŠTEJNA –
ŽIVOTNÍ OSUDY STAROMĚSTSKÉ BRATRSKÉ
MĚŠŤANSKÉ RODINY V NEKLIDNÉ DOBĚ
KONFESIJNÍCH ZVRATŮ**

Olga Fejtová

Staroměstská exekuce 21. června 1621 přivedla na popraviště také dva staroměstské měšťany a členy Jednoty bratrské Šimona Sušického ze Sonnenštejna a jeho nevlastního syna Jana Kutnaura. Jejich obraz pro budoucnost vytvářely nejen obsahově úsporné vzpomínky přímých účastníků – dvou kněží (luterána a novoutrakvisty), kteří oba odsouzence doprovázeli v posledních okamžicích života, ale zejména konfesijně jednostranně determinované exilové historiografické dílo Pavla Skály a Jana Amose Komenského. Zvláště Komenského *Historie o těžkých protivenstvích církve české* vytvořila z obou odsouzenců mimořádné hrdiny, kteří měli být morálním vzorem. Důvodem byla zejména jejich příslušnost k Jednotě bratrské, která je s autorem historického díla spojovala. Výsledný obraz obou bratří a jejich mimořádně hrdinského chování v posledních okamžicích života, který se jeví při konfrontaci s výpověďmi přímých účastníků jako významně „upravený“, zůstává ovšem dodnes oporou pro historiografická zpracování tématu staroměstské exekuce.

I když oba staroměstští měšťané nepatřili ke zcela opomíjeným obětem exekuce, nenabídla dosud česká historiografie odpovědi na základní otázky, jaká byla jejich životní dráha v době předbělohorské, z jakých důvodu a jakou formou se aktivně zapojili do stavovského povstání, proč právě oni byli potrestáni hrdelním rozsudkem a jaké byly osudy rodin, které v městech pražských zanechali. Výzkum těchto dílčích problémů může významně přispět k osvětlení role a podílu měšťanů z pražského souměstí, spojených s Jednotou bratrskou, na stavovském povstání i přiblížit složitosti konfesijního vývoje zemského centra v době předbělohorské i pobělohorské.

Na životních osudech rodiny Sušických a Kutnaurů lze téměř exemplárně dokumentovat, jak velké dějiny stoletého období plného konfesijních zvrátů zasahovaly do malých „rodinných“ dějin. Vstup do řad Jednoty bratrské, aktivní účast na stavovském povstání, exemplární hrdelní trest, emigrace, život v exilu, reemigrace, katolická konverze, nové kariéry v katolickém prostředí i formální přístup k vnucené víře – to vše lze nalézt v úzkém kruhu jediné rodiny. Pohled na rodinnou historii naznačuje, že řada historiografických tezí o konfesijně-politickém vývoji v Čechách v 17. století má své limity. Čeští bratři a měšťané Šimon Sušický a Jan Kutnaur rozhodně neskončili na staroměstském popravišti „do počtu“, protože jejich aktivity přesahovaly horizont angažmá v povstaleckých městských radách. Na druhou stranu v jejich případě nebyl exemplární a absolutní trest výsledkem strategie zeměpanské politiky, ale spíše reflektoval vztah pražského městského prostředí k oběma angažovaným bratřím. Rodiny popravených členů Jednoty bratrské s nástupem rekatolizace automaticky neodcházely do emigrace, někteří z jejich dospělých členů zůstali a zahájili novou etapu svého života s katolickou vírou. Potomci předních rebelů z doby povstání se navíc z emigrace často vraceli, konvertovali ke katolictví a ve své původní vlasti zahájili úspěšný profesní i společenský vzestup. Jejich přijetí ze strany domácího obyvatelstva ale nemuselo být zejména do konce třicetileté války vždy bezproblémové. Jen druhotně a v náznacích se však v prameňech objevují doklady, že přijetí nové katolické víry mohlo nést u navrátilců z emigrace znaky formalismu a vazba k víře rodičů nemusela být pasivní, resp. vnímaná jako pouhá tradice.

KNIHVAZAČSKÁ DÍLNA STAROMĚSTSKÉHO MISTRA SE SUPRALIBROS VYŠEHRADSKÉ KAPITULY CW

Kamil Boldan

Studie je věnována anonymní knihvazačské dílně, která působila asi v letech 1484 až 1500 na Starém Městě pražském. Pro slepotiskovou výzdobu kožených potahů užívala asi 50 kolků (Stempel). Podle rozměrného kolků se znakem Starého Města jí německý znalec pozdně středověkých knižních vazeb Ernst Kyriß připojil pomocné označení „Wappen der Stadt Prag“, které později přešla i databáze „Einbanddatenbank“ (č. w000161). Nové označení jí bylo připojeno podle kolků s velkými písmeny „C[apitula] W[isseggradensis]“ na heraldickém štítu. Jedná se patrně o supralibros používané výhradně na vazbách zhotovených pro nově obnovovanou knihovnu Vyšehradské kapituly, zničenou na počátku husitské revoluce. Autor si všimá ornamentiky používaného slepotiskového nářadí a kompozicí výzdoby. V příloze bibliograficky podchycuje 36 svazků, z toho 9 rukopisů, které dnes z produkce staroměstské dílny známe. Mezi chovanými tisky jsou převážně zastoupeny tituly jen z benátských, basilejských a štrasburských tiskáren. Z toho vyplývá, že Mistr se supralibros Vyšehradské kapituly CW působil nejen jako knihvazač, ale též jako prodejce knih. Knihvazači častěji dostávali nesvázané tisky za výhodnější cenu přímo od tiskařů či velkoobchodníků s knihami a zákazníkům je pak nabízeli již opatřené slepotiskovými vazbami. Nejspíše mohl být pražským zástupcem nějakého augsburského velkoobchodníka s knihami. Augsburg patřil na přelomu 15./16. století k hlavním evropským uzlům dálkového obchodu s knihami a působilo tu mnoho velkých sortimentních prodejců knih, kteří často zastupovali nejen místní tiskaře, ale nejčastěji právě tiskaře ze Štrasburku, Basileje a Benátek.

MILLESIMOVSKÝ PALÁČ Č. P. 597 NA STARÉM MĚSTĚ PRAŽSKÉM. DĚJINY A STAVEBNĚ-HISTORICKÝ VÝVOJ PAMÁTKOVĚ CHRÁNĚNÉHO OBJEKTU

Kristýna Kalousková

Předkládaná studie si na počátku vytyčila za cíl prozkoumat dostupné archivní prameny a na základě informací z nich vyčtených popsat dějiny pražského Millesimovského paláce. Jedna část se přitom zaměřila na vývoj vlastnických vztahů a druhá část sledovala stavební proměny objektu od středověku do současnosti. Výzkum se částečně opíral o již zjištěné souvislosti z předchozího archivního bádání v rámci stavebně historického průzkumu, který vypracoval Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů na konci padesátých let 20. století. Původní autorský záměr se podařilo značnou měrou rozšířit o dodatečně zjištěné zajímavé poznatky, jež mohou napomoci dalšímu odbornému bádání v dané záležitosti.

Z archivních pramenů byly získány mnohdy podrobné informace o každodenním životě obyvatel sledovaného objektu. Úplnou souvislou řadu majitelů se však nepodařilo zrekonstruovat a v přehledu majetkové držby stále zůstávají mezery. Plánová dokumentace byla pro období 20. století poměrně bohatá, na rozdíl od starších období, ze kterých plány prakticky chybí. Zvláště cenná by byla dokumentace barokní přestavby kolem roku 1750, ke které se v archivních fondech rovněž nic nenašlo. Vypovídajícím pramenem pro šlechtické držby bývají fideikomisní spisy, příslušná část fondu ovšem neposkytla ani plány, ani jiné dokumenty týkající se pražského paláce. Na druhou stranu byl objeven důležitý pramen pro poznání podoby palácového mobiliáře z 18. století.

Určitá informační neúplnost v chronologicky řazeném přehledu vývoje sledovaného objektu na začátku studie je především důsledkem nedostatku archivního materiálu, z něhož by bylo možné tato „bílá místa“ ve výkladu doplnit. To se ovšem v budoucnu ještě může

změnit. Přesto se i ze stávající materie podařilo osvětlit zásadní rysy stavebně historického vývoje, včetně příslušných vlastnických vztahů. Objekt Millesimovského paláce si vzhledem ke své poloze, bohaté historii a zachovalým románským základům bezesporu odbornou pozornost zaslouží, stejně jako památkovou ochranu objektu.

PRAŽSKÝ SBORNÍK HISTORICKÝ

THE PRAGUE HISTORICAL REVIEW

XLVIII

Šéfredaktorka Olga Fejtová.

Výkonní redaktoři Marek Ďurčanský a Nina Lohmann.

Jazyková redakce Jaroslav Havel.

Technická redakce Markéta Růčková.

Překlad abstrakt a klíčových slov do angličtiny David Gaul.

Překlad resumé do němčiny Nina Lohmann.

Pro Archiv hlavního města Prahy,
Archivní 6, 149 00 Praha 4 – Chodov,
<http://www.ahmp.cz>

vydalo

Nakladatelství Pavel Mervart,
P. O. Box 5, 549 41 Červený Kostelec.

Sazba a předtisková příprava Pavel Mervart.
Grafická úprava Nina Lohmann a Markéta Růčková.

Obálka a ražba Markéta Růčková.

Vytiskla Akcent tiskárna Vimperk, s. r. o.

Vydání první, náklad 400 výtisků.

Počet stran 632 + XXII (obrazová příloha),

81 vyobrazení.

ISSN 0555-0238

ISBN 978-80-86852-91-1